

N:o 24.

Ank. till Riksd. kansli den 1 juni 1908, kl. 5 e. m.

Första Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 13 i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utredning rörande till industriens understöd upplåten kronojord m. m.

Uti en inom Andra Kammaran väckt motion, n:o 211, hemställer herr Carl Lindhagen, »att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om en undersökning rörande statens jorddonationer till industrien samt förslag till lagstiftning och eventuellt äfven andra åtgärder, som kunna påkallas för de ändamål ofvan närmare utvecklats».

Enligt protokollsutdrag från Riksdagens Andra Kammare af 30 sistlidne maj har denna kammare, med afslag på sitt fjärde tillfälliga utskotts afstyrkande utlåtande, bifallit den i ämnet väckta motionen, hvarefter ärendet delgifvits Första Kammaran, som hänvisat detsamma till sitt andra tillfälliga utskott.

Till stöd för ofvan berörda hemställan anför motionären följande:

»Redan vid flere tillfällen har kronan under gångna tider donerat otroligt mycket jord till jordbruket, industrien och städerna. Den vanliga gången har sedan varit, att denna jord prigsifvits såsom byte åt den enskilda företagsamheten med åsidosättande af gåfvans ändamål. I en mängd fall har tiden utplånat spåren af de ursprungliga statsåtgärderna och då lär ingenting vara att göra vidare åt saken. Men i de fall åter, där statsmaktens omtanke ligger oss mera nära och ej tillhör något oåterkalleligen förflutet, bör det vara en rätt för staten lika väl som en skyldighet att vaka öfver sitt verk.

Bih. till Riksd. Prot. 1908. 8 Saml. 2 Afd. 1 Band. 23 Häft. (N:o 24.) 1

Hvad kronans jorddonationer till industrien angår, ha dessa på senare tider bestått i upplåtelse af skogar till bergshandteringens understöd och af stockfångst till sågverk m. m., äfvensom af nybyggen. Indirekt har industrien dessutom beredts oerhörd vinst af de skogar, som genom afvittringarne i de norra delarne af riket tillfölo bönderna.

Först är således här att märka de förnämligast under 16- och 1700-talen till bergshandteringens understöd anslagna skogar. De till äldre verk äfvensom vissa järngrufvor gifna skogar hafva åtnjutits fritt, men i öfrigt har för dessa skogar erlagts en viss rekognitionsafgift, hvarför de med ett gemensamt namn kallats rekognitionsskogar. Numera läser man skilja endast mellan rekognitionsskogar samt de i Bergscollegii cirkulärbref $\frac{29}{3}$ 1824 omförmälda grufskogar och grufallmänningar, hvilka senare ej få till skatte lösas och för hvilka numera jämväl erlägges rekognitionsafgift.

Hvad angår *rekognitionsskogarne*, så skulle dessa, där de ej under en mera bestämd besittningsrätt blifvit åt bergverken upplåtna, enligt 1809 och 1810 års Riksdagars beslut få indelas till hemman och skattelösas, hvarvid öfverloppsmark borde återfalla till kronan. Enligt uppgift i en år 1895 utgifven skrift om till bruks understöd skattesalda hemman, torp och skogar skulle vid den tiden omkring 800,000 tunnland af rekognitionsskogarne blifvit till vederbörande bruksägare skatteförsålda samt antagligen omkring 150,000 tunnland sådana skogar då ännu ha behållit sin natur. En god del af dessa skatteköp hade upprättats så sent som på 1870- och 1880-talen. I samma skrift uppgifves, att rekognitionsskogarne torde vid början af 1800-talet omfattat omkring $1\frac{1}{2}$ miljon tunnland samt att på grund af kungl. brefven den 4 februari 1811 och 31 mars 1824 kronan återtagit en del af dessa skogar och dessutom åtskilliga bruksägare afsagt sig nyttjanderätten till åtskilliga hundratusen tunnland däraf. Då rekognitionsafgifterna och skattelösen utgjorde mycket obetydliga belopp i förhållande till skogarnes värde, är det här fråga om en ren donation. Såsom i skatteregleringskommitténs betänkande af år 1882 uppgifves, hade då rekognitionsskogar, indelade till hemman om tillhoppa 276,92 mantal, sålts till verksägare mot köpeskillingar, hvilkas sammanräknade belopp utgjorde allenast 23,432 kronor 41 öre, d. v. s. omkring 85 kronor pr mantal eller 3 à 6 öre pr tunnland skogsmark. Åtskilliga af dessa domäner har kronan sedan för bildande af kronoparker återköpt och därför betalt ett belopp motsvarande minst taxeringsvärdena. Till närmare belysning må exempelvis omnämnas, att inom Gäfleborgs län funnos år 1903 20 bruk, som ägde skatteköpta hemman och lägenheter inom länet, hvilka uppkommit af rekognitions-

skogar och som enligt skattebrefven skola vara oskiljaktigt förenade med bruket. De voro nämnda år taxeringsvärderade till 4,130,900 kronor och i skatteköpeskillning hade för dem utgifvits endast 5,318 kronor 30 öre.

Vid 1886 riksdag väcktes motion i Första Kammaren med yrkande, att därest skattebref å hemman bildadt af rekognitionsskog innehölle, att hemmanet ej finge skiljas från bruk eller fabrik, till hvars understöd upplåtelse skett, sådant villkor ej skulle medföra behörighet för kronan att, i händelse inrättningen nedlades, yrka rubbning af ägares och inteckningshafvares rätt. Denna motion afslogs af Riksdagen och yttrade därvid en talare i Första Kammaren, att rekognitionsskogarnes afhändande från staten vore ett af de största ekonomiska misstag, som blifvit begångna under århundradet; hade staten haft skogarne kvar, så skulle grundskatter och annat kunnat afskrifvas och ersatts genom den ökade afkastningen af denna skogsegendom. Enligt sedermera meddelade domar af högsta domstolen har emellertid (Holms juridiska arkiv 1897 sid. 317) återvinningstalan från kronans sida förklarats icke kunna äga rum, af den anledningen att villkoren för donationen ej uppfyllts. På motion i Första Kamnaren tog sig redan 1898 års Riksdag före att utan närmare eftertanke besluta, att författningarnes föreskrift om skatteköpta rekognitionshemmans oskiljaktighet med bruken skulle upphöra att gälla och att i följd däraf förbehåll därom ej skulle intagas i nya bref. Kungl. Maj:t godkände också förslaget och förordning därom utkom den 22 december 1898. Det är verkligen förödmjukande att nödgas erkänna, att man af ouppmärksamhet varit med om något sådant.

Af de egentliga rekognitionsskogarna lärer återstå ej skattelöst allenast Tunabergs kopparverks allmänning i Södermanland, hvilken emellertid är föremål för reglering.

De till *bergshandteringens understöd i öfrigt anslagna skogar*, hvilka ej få till skatte lösas, stå under domänstyrelsens inseende och upptagas dessa i domänstyrelsens senaste ämbetsberättelse med en areal af 33,184 hektar 10 ar. Deras skötsel är ordnad genom förordningen den 27 maj 1898 angående »förvaltningen af statens till bergshandteringens understöd anslagna skogar.»

Utöfver förenämnda anslag af skogar har *bruksrörelsen* äfven gynnats med jordtilldelningar på det sättet, att till den *anslagits en mängd kronohemman och torp, hvarå kronoåbo funnits*, med rätt för bruksägaren att i åbons ställe skattelösa hemmanet. Förmånerna för bruksägaren bestodo här förnämligast endast i en viss företrädesrätt till inköp af skogsprodukterna samt till åbons tjänstbarheter. Jämlikt kungl.

kungörelserna den 21 maj 1878 och 23 december 1881 blef det medgifvet åbon att öfverlåta åborätten åt bruksägaren och den sistnämnde att öfverlåta skattehemmansrätten åt åbon. Det är förunderligt, att ett sådant medgifvande som det förstnämnda kunnat utfärdas. I den öfverlämnade skriften af år 1895 säges, att af i kommerskollegium tillgängliga handlingar framginge, att omkring 200 mantal sådana hemman på vissa stadgade villkor under bruk skattesålts. Men det tillägges, att dåmera dock ett ganska ringa antal åbor kvarsutte, enär de antingen till bruksägarna försålt sin åborätt eller ock, hvad som mest torde vara fallet, blifvit emot dem tillförsäkrade rättigheter från hemmanen bortdrifna.

Vidare hafva ock företrädesvis i de nordligaste länen *särskildt sågverken gynnats med privilegier å årlig stockfångst* på kronans skogar mot en viss stubböresafgift. Dessa privilegier tillkommo under 1700-talet och långt inpå 1800-talet. Några sådana finnas ej vidare inom Gäfleborgs och Jämtlands län, enär vid afvittringen inom nämnda län de sågverk, hvilka förut åtnjutit dylika privilegier, i ersättning därför tilldelats bestämda områden, som blifvit till hemman indelade och skattlagda. En så beskaffad områdestilldelning har äfven förekommit inom de nordligare länen. Sålunda blef t. ex. Hvitåfors sågverk i Norrbottens län vid afvittring år 1859 för 2,170,7 träd af sin privilegierade stockfångst tillagdt besittningsrätten till 27 särskilda hemman. Stora områden ha på detta sätt tillfallit sågverken med full äganderätt.

Inom Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län har emellertid utbrytning af stockfångst ägt rum äfven på det sättet, att till sågverken småningom anvisats visst aftaget skogsområde, hvarifrån de mot erläggande af en skogsränta ägde uttaga den årliga stockfångst, som ursprungligen tillförsäkrats dem mot stubböresafgift. Efter år 1886 har träffats upprepade aftal mellan kronan och innehafvare af stockfångstområden, hvarigenom de senare afstått all rätt till områdena åt kronan mot medgifvande att under vissa år få verkställa en vidsträcktare afverkning, än som innefattas i stockfångstprivilegierna.

Såväl stubböresafgifterna som skogsräntan utgjorde endast en obetydlighet mot stockfångstens verkliga värde. Däremot har det vederlag för stockfångsten, som erhöles i sammanhang med afvittringen, varit synnerligen frikostigt tilltaget. Rörande omfattningen af de med äganderätt åt sågverken upplätta skogar finnes nog ingen tillgänglig utredning. I fråga om de mot skogsränta utbrutna skogarna begärde 1874 års Riksdag åtgärders vidtagande för att för kronans räkning försälja öfverskottsvirket å dessa skogar. Enligt kungl. brefvet 17 december 1880 förklarades emellertid Riksdagens framställning ej lagligen kunna

föranleda till annat än att skogsstyrelsen ägde om afverkning af öfver-skottet under viss tid träffa öfverenskommelse med sågverksägaren. Kronan var således hänvisad till att antingen låta skogen stå oafverkad och förfaras eller ock upplåta afverkningen till sågverksägaren mot det pris han ville betala. Häraf begagnade sig också privilegiehafvarne.

Såsom ett exempel i huru hög grad sågverksindustrien gynnats vid dessa utbrytningar af stockfångst, må anföras, att Mo sågverk, som numera äges utaf Mo och Domsjö aktiebolag, för en privilegierad årlig stockfångst af 879 träd fått efter 1882 genom statens i administrativ väg gjorda förfoganden såsom present utöfver den årliga stockfångsten, representerande ej fullt räntan å ett kapital af 100,000 kronor, uttaga skog till värde enligt samma beräkning af åtminstone 3,500,000 kronor. Härtill kommer, utom vinst före 1882 på denna stockfångst, den betydande vinst på de synnerligen värdefulla skogar, hvilka samma privilegiehafvare erhöi med äganderätt såsom vederlag för annan stockfångst.

Alldeles fristående äro åtskilliga slag af *privilegier*, genom hvilka större ägområden inom *Norrbottnens län* blifvit företrädesvis på 1700-talet upplåtna åt enskilda personer eller bolag till anläggande af järn- och sågverk samt för uppodling af större landsträckor. Sådana voro: 1) Kengis bruks- och bergfrälse egendom i Pajala socken, 2) Meldercreutzska och Hermelinska bergverks- och odlingsdistrikterna (det förra odlingsdistriktet innefattade en landsträcka af omkring 20 mils längd och 10 mils bredd emellan Luleå och Kalix älfvar), 3) Palmstruchska odlings- och skogsdistrikt (ett ödesland 10 mil långt och 2 $\frac{1}{2}$ mil bredt på norra sidan af Piteå älf), 4) Korpforss och Rensundsforss järnverksanläggningar med därtill anslagna skogar, och 5) Awaforss masugns och Hvitåforss bruks koldistriktsskog. Dessa privilegier reglerades i sammanhang med afvittringen. Stora områden frångingo därvid privilegiehafvarne och medtogos i den allmänna afvittringen. En utredning borde här ske, till hvilken omfattning ändock i följd af privilegierna delar af dessa jordområden bibehållits vid bruks-, grufve- och sågverksindustrien, som ej räknats till rekognitionsskogar. Sålunda lära Gellivarebolagets många hemman härröra från Meldercreutzska privilegiet.

Bolag hafva som sagdt jämväl på ansökan erhållit *nybyggesrätt* till en stor myckenhet nybyggen särskildt i *Norrbottnens län*. En närmare utredning härom saknas.

Såsom redan ofvan antydts, hafva dessa jorrdonationer under tidernas lopp börjat disponeras med åsidosättande af kronans villkor vid gåfvau. Därtill kommer, att detta nya användningssätt alltmer ut-

mynnar i att sköfla skogarne och försämra ställningen för folket, som brukar eller har sina bostäder på dessa marker, hvilket icke heller varit meningen med gåfvan.

Man kan fråga sig, hur detta har varit möjligt. Förhållandet är emellertid, att det nya tillståndet så småningom växer fram under hägnet af lagar, skrifna såväl som oskrifna, hvilka aldrig varit stiftade i afsikt att medföra en sådan verkan.

En sådan författning är lagen om tjuguarig häfd den 22 april 1881. Den innehåller, att om någon i god tro åtkommit fast egendom och den efter vunnen lagfart såsom ägare besuttit utan afbrott under tjugu år, då må ej klander, som därefter på grund af äldre rätt instäm- mes, emot häfden gälla. Det säges, att många förhoppningar fästades vid denna lag äfven därför att den kunde bereda ökade utsikter att undgå eventuella anspråk från det allmänna. Med god tro menar lagen nämligen enligt vanlig lagtillämpning endast frånvaro af kännedom om bristande iakttagande af juridiska formaliteter. Vetskap åter till exempel, att kronan i skatteköpebref vid skatteköpet uttryckligen fäst det villkor, att den skatteförsälda jorden skulle tillhöra visst bruk för visst ändamål, anses helt visst icke hindra att disponera öfver jorden på hvilket annat sätt som helst. Den förnuftiga, påtagliga rättvisan spelar i dylika fall ingen roll i lagtillämpningen. Och dock säges i motiven till lagen, att »det måste ligga i sakens natur, att ett besittningstagande, som skall kunna grundlägga häfd, icke får hafva karaktären af en våldshandling, utan måste härledas från en rättslig grund». Kallas det för en rättslig grund, att sådan orätt, som ofvan sägs, öppet får begås?

En oskrifven lag, bakom hvilken saklig orätt på detta område i största utsträckning fått skydd, är också domstolarnes rättspraxis. Vice häradshöfding G. Fahlerantz har sagt några sanna saker om den formella rättens ödeläggande förhärjningar bland statens samhällsbevarande af- sikter i sin jordpolitik under gångna tider. Det är ytterligt nedslående, att i ett sådant exempel, som ofvan sägs, domstolarne äfven om häfd ej mellankommit förklarar antingen, att sådana villkor i skatteköpebref äro utan betydelse eller ock, hvilket är ännu värre, att villkoren ej ha någon verkan, därför att något äfventyr af skattemannarättens förlust ej vore i köpebrevet uttryckligen stadgadt (se ofvannämnda prejudikat).

Det bör då åtminstone vara tillåtet för statsmakterna att stifta en ny lag, som verkligen bygger på rättslig grund och påbjuder, att hvad staten uttryckligen förbehållit också skall stå fast samt öfver-

trädelser däraf hafva den naturliga påföljden, att jorden återfaller till statsverket.

En mycket sväfvande fråga är brukens rätt till kronohemman och kronotorp, som anslagits till bruksrörelsen, samt bruksägarnes och åbornas ömsesidiga rättigheter, vare sig jorden blifvit skattelös eller icke. På en mängd ställen hafva som sagdt åborna blifvit bortdrifna, gentemot dem tillförsäkrade rättigheter. Där de kvarsitta, äro de underkastade godtycke på alla sätt. En speciell tvistefråga är på många ställen rätten till skogen. Åborna äga enligt författningarne rätt att själfva taga afkomsten af skogen med förbehåll endast att först hembjuda den till bruksägaren. Men i stället taga brukena mångenstädes skogen för egen del äfven till afsalu. Understundom uthuggas dessa skogar för sådant ändamål ganska fullständigt, såsom till exempel skedde i slutet på 1890-talet å vissa hemman donerade till Åkers styckebruk i Södermanland. Om åbon ens får något kvar till husbehof, anses utan tvifvel också bero på jordägarens godtycke.

Alla dessa åbor veta, att de hafva en rätt, som aldrig blifvit dem fräntagen. Men detta oaktadt glider omärkligt rätten ifrån dem, under inflytandet af andra lagar, som stå främmande för dessa rättsförhållanden, men hvilka bruksägarna med växande djärfhet söka utnyttja till redskap för sina ensidiga, mot den verkliga rätten stridande intressen. Dessa åbor hafva inga utvägar för att bevaka sina intressen, ingen enskild sakförareverksamhet kan reda ut något i denna härleva. Ett sådant uppdrag blefve i hvarje fall så omfattande och kostsam, att de fattiga åborna icke skulle ha råd därtill, helst utgången af en process är minst sagdt oviss. Deras rätt inskränker sig till några gamla förbleknade handlingar, omsorgsfullt förvarade i någon vrå i hemmet. Ibland taga de fram dessa dokument för att fråga någon lagklok eller annan, som de tro intressera sig för deras sak, om ej ur dem skall kunna framtröllas något, som återskänker dem frihet och tryggade utkomstmöjligheter. Hvar och en måste säga sig, att detta öfverstiger en enskilds krafter.

Ingen annan än staten kan hjälpa dessa människor. Och hvem skulle eljest stå dem bi, om icke den, från hvilken de härleda sina anspråk. För närvarande låter dock staten den ena handen icke veta hvad den andra gör. Det är statens plikt att utreda dessa saker och med sin lag återställa rättstillståndet.

Denna sak har en tredubbel betydelse. Det gäller dels en skogsvårdsfråga, i det att staten här har en särskild uppfordran, att skogen, såsom meningen varit, upprätthålles för att blifva till verkligt gagn för

landet. Vidare gäller det den folkliga jordfrågan, det brännande problemet att skaffa jordbruk och bostäder åt folket, och därför böra de färdiga gårdarne bibehållas och nya odlingar uppmuntras samt jordbruksbefolkningen skyddas i sina gamla rättigheter; den gamla bruksindustrien, till hvilken jorden skänktes, plögade också fordom gynna en dylik utveckling. Slutligen äro villkorens upprätthållande ägnade att stödja industrien, hvilket ej blir fallet, när ägaren, såsom nu sker, använder den för andra ändamål.

Hvad som bör göras kan sammanfattas så, att en fullständig utredning om dessa för både allmänheten och myndigheter okända förhållanden bör framläggas. Denna utrednings resultat måste ju bli vägledande, huruvida och i hvad mån något *sakligt sedt* kan och bör åtgöras.

Några konturer skönjas dock redan nu. Ett ingripande bör under alla förhållanden vara påkalladt i skogsvårdsafseende och i ändamål att upprätthålla odlingen och därtill lägga nya. Denna i och för sig naturliga statsomsorg hämtar i detta fall ytterligare stöd af jordens egenkap att vara donationsjord, bortgifven för ej så särdeles länge sedan.

I fråga om s. k. bergsskogar och bergsallmänningar, som ej få lösas till skatte, skall utredningen kanske visa, att man ej har anledning att gå längre. Skogsvården är också redan tillgodosedd genom 1898 års författning därom.

Beträffande rekognitionsskogar bör rätten att skattelösa dem upphävas, i den mån något ej skattelöst finnes kvar samt förordning därom utfärdas utan afvaktan på utredningen. Likaledes bör den beklagliga förordningen den 22 december 1898 upphävas; och för öfrigt får ej ifrågakomma, att den till skillnad från andra civillagar skall ha retroaktiv verkan på redan uppkomna rättsförhållanden, då därom ej utsagts något i själfva lagen. Genom stiftad lag bör vidare förklaras, att de villkor, som fästats vid donationerna, skola upprätthållas vid det själfskrifna äfventyret, att de eljest återfalla till kronan, allt naturligtvis under de särskilda villkor, som kunna befinnas skäligen.

Om hemman och torp slutligen, som upplåtits till bruk på vissa villkor, gäller i fråga om upphäfvande af rätten att lösa dem till skatte samt upprätthållande af villkoren hvad ofvan sagts om rekognitionsskogar. I detta fall är dessutom särskildt att beakta angelägenhet att genom ny lag skydda åborna i deras gamla rättigheter till jordens brukande, rätt till skogsfång m. m. och i dessa rättigheter återinsätta bortdrifna åbor, detta naturligtvis dock i tidsenliga former.

Hvad angår stockfångstprivilegier, torde utredningen komma att gifva vid handen, att de privilegier, som ej utbytts emot jord, upplåten med äganderätt, snart äro i sin helhet aflösta, låt vara på ett till förmån för privilegiehafvaren alldeles oskäligt sätt. Då privilegier åter utbytts mot mångdubbelt större värden i jord, bör det kunna vara en öppen fråga, om ej staten bör återfå hvad som bekommit för mycket eller ock ställa skogarne under uthållighetsbruk och i beskattningsväg betinga sig en skälig del af afkastningen.»

»Såsom af motionären blifvit angifvet, har industrien under gångna tider varit föremål för statens understöd och har sådant hufvudsakligen lämnats i anslag af kronohemman och skogar, hvilka antingen villkorligt skattesålts eller mot en årlig nyttjanderättsafgift, kallad rekognitionssafgift, upplåtits till manufaktur- och bergsverksägarna till deras verks drift och understöd. I förra fallet var det kronohemman och torp, hvarå vanligtvis äfven fanns kronoåbo, och i senare fallet kronans skogsmarker, som då fingo namn af rekognitionsskog, hvilka sålunda till verkens understöd upplåtos.

Bruksdriften understöddes alltså med dels skogar, hvilka efter den nyttjanderättsafgift, bruksägaren därför till kronan erlade, kallades *rekognitionsskogar* samt de af en del af dessa rekognitionsskogar bildade *rekognitionsskogshemmanen* och dels *kronohemman och torp*, hvarå fanns *kronoåbo*.

I fråga om de förstnämnda må erinras, att vid den bruksägarna tillförsäkrade rätt att å kronans marker för sina verks understöd hämta kol, ved och annat för bruksdriften nödigt virke var alltid fäst det villkor, att rättigheten ägde bestånd endast så länge de verk, till hvars understöd den blifvit lämnad, fortdrefvos. Omkring en och en half million tunnland skog lära i början af 1800-talet sålunda varit bruk och bergverk anslagna. På grund af kungl. kungörelsen af den 4 februari 1811 och den 31 mars 1824 har sedermera staten återtagit en del af dessa skogar, åtskilliga bruksägare ha dessutom afsagt sig sin nyttjanderätt till flera hundratusental tunnland däraf, hvaremot återstående delen till vederbörande bruksägare i enlighet med de i nämnda kungl. kungörelse gifna bestämmelser skatteförsålts, så att numera icke någon rekognitionsskog finnes kvar, som bibehållit sin natur såsom sådan.

Fråga om återvinning till kronan af en del af berörda rekognitionsskogshemman samt om utkräfvande af ersättning för afverkning af skog, som obehörigen skulle å dessa hemman ägt rum, uppkom närmast i

anledning af en till statsrådet och chefen för finansdepartementet från enskilda personer ingifven framställning i juli månad 1893. Mot innehafvarne af vissa kategorier af ifrågavarande hemman blef talan i berörda hänseende jämväl å kronans vägnar anställd, men med fullständigt negativt resultat, såsom framgår af den i annat sammanhang här nedan lämnade redogörelse och enligt hvad af motionären själf blifvit antydt.

Emellertid framställde vid 1895 års riksdag herr S. A. Hedin i Andra Kammaran till dåvarande chefen för finansdepartementet det spörsmål, huruvida denne vore betänkt på att inom kort underställa Kungl. Maj:ts pröfning förslag om nödiga åtgärder till åvägabringande af ett verksamt skydd för framtiden af statens rätt och intresse i fråga om dess till bergshandteringens understöd anslagna skogar samt till utkräfvande af ansvar och skadestånd för öfvergrepp, som redan ägt rum. Af åtskilliga utaf interpellanten vid tillfället lämnade uppgifter framginge, enligt interpellantens förmenande,

1:o) beträffande *vissa grufve- eller hytteskogar*, att afverkning ägde rum, ehuru grufva eller hytta, till hvars understödjande nyttjanderätt till skog af staten upplåtits, blifvit nedlagd; att när behof af virke hos bergmästaren anmälts, han, med åsidosättande af sin skyldighet att pröfva behofvet, meddelat afverkningstillstånd; att, när åter nyttjanderättsinnehafvaren besparat sig besväret att anmäla ett imaginärt virkesbehof för en icke existerande lytte- eller grufdrift, och utan tillstånd företagit afverkning, ingen myndighet rörde en hand mot sådant missbruk; att på anmälan därom från en skogstjänsteman Konungens befallningshafvande förklarat sig sakna befogenhet att ingripa; samt att, efter det Konungens befallningshafvande till kommerskollegium öfverlämnat handlingarna i målet, kollegiet ej heller — och förmodligen af samma skäl — någon åtgärd vidtagit till skyddande af statens rätt och intresse;

2:o) beträffande den åt *Åkers styckebruk* upplättna allmänning, att ehuru längesedan all kanontillverkning vid bruket upphört, kolningen å statens skog fortsattes, utan att veterligen från offentlig myndighets sida något åtgjorts med anledning af detta öfvergrepp;

3:o) att den till understöd åt *Tunabergs kopparverk* anslagna skog, sedan koppartillverkningen upphört, anlätades dels till kolning för Näfvekvärns järnbruk, dels till afverkning i stor skala af sågtimmer och ved för afsalu.

Till stöd för sin framställning i ämnet anförde interpellanten vidare, att förhållanden af samma slag som de angifna antagligen

mångenstädes förekomme, att splittringen på flera myndigheter af en rätt och en plikt, som syntes böra vara på en hand koncentrerade, torde utgöra en hufvudsaklig anledning till den vare sig likgiltighet eller vanmakt å de offentliga myndigheternas sida, som möjliggjorde nyttjanderättsinnehafvarnes förfarande att, sedan nyttjanderättens förutsättning och villkor upphört, till sin olofliga vinning på statens bekostnad använda staten tillhöriga skogstillgångar; och att särskildt skogsstyrelsen enligt kungl. förordningen den 30 maj 1873 angående förvaltningen af statens till bergshandteringens understöd anslagna skogar ej kunde anse sig befogad att ingripa med kvarstad och åtal.

Chefen för finansdepartementet framhöll i det af honom å den sålunda framställda interpellationen afgifna svar, hurusom större delen af statens till bergshandteringens understöd anslagna skogar blifvit jämlikt kungl. kungörelsen den 4 februari 1811 såld till skatte. De återstående skogarna af nämnda slag stode ursprungligen under tillsyn ensamt af bergsstatens tjänstemän, men med anledning af framställd anmärkning mot det sätt, hvarpå vissa af dessa skogar sköttes, vidtogs, efter inhämtande af Riksdagens medgifvande, genom ofvanberörda 1873 års förordning den förändring, att befattningen med själfva skogsvården öfverflyttades på skogsstaten, medan bergsstaten bibehöll öfriga förvaltningsbestyr beträffande dessa skogar. Sålunda skulle enligt sagda författning nyttjanderättsinnehafvaren årligen inom viss tid anmäla sitt virkesbehof hos bergmästaren, som pröfvade detta behof och lämnade tillstånd till afverkningen, medan jägmästaren skulle hålla uppsikt däröfver att den fastställda hushållningsplanen iakttoges. Den ifrågavarande författningen syntes i fråga om utöfvandet af kontrollen och utstakningen af de särskilda tjänstemännens rättigheter och skyldigheter i fråga om beifrande af öfverträdelser af författningen förete vissa brister af beskaffenhet att böra genom ändring i densamma afhjälpas. Beträffande det vida öfvervägande antalet af ifrågavarande bergverksskogar funnes visserligen ingen anledning att antaga förekomsten af oegentligheter af det slag, som interpellanten antydt. Det hade emellertid tillförene visat sig, att fall förekommit, då den af författningen anordnade kontrollen icke varit tillfyllestgörande. Enligt interpellanten skulle detta varit förhållandet äfven beträffande de af honom omförmälda skogar. Huru härmed rätteligen sammanhänge, kunde först utredas vid en närmare undersökning af dithörande rättsliga och faktiska förhållanden. För åvägabringandet af en dylik undersökning skulle vederbörande myndigheter delgifvas de i interpellationen berörda omständigheter.

Vid 1898 års riksdag framlade Kungl. Maj:t en proposition angående förändrade bestämmelser rörande förvaltningen af statens till bergshandteringens understöd anslagna skogar.

Utaf det vid propositionen fogade statsrådsprotokoll inhämtas, bland annat, att Kungl. Maj:t i anledning af ofvan omnämnda interpellation anbefallt kommerskollegium och domänstyrelsen att efter verkställd undersökning af de anförda förhållandena och den vidare utredning af frågan, som kunde finnas erforderlig, till Kungl. Maj:t inkomma med det yttrande och förslag, hvartill berörda undersökning och utredning föranledde.

Med anledning häraf hade kommerskollegium anmodat samtliga bergmästare i riket och domänstyrelsen samtliga öfverjägmästare och jägmästare i de orter, där skogar af här afsedt slag funnes, att inkomma med yttranden i ärendet och därvid meddela redogörelse för vissa af ämbetsverken, hvart för sig, angifna förhållanden, hvarjämte jägmästarna anmodats dels att, där så erfordrades för berörda redogörelser, från vederbörande nyttjanderättshafvare inhämta behöfliga upplysningar, dels ock att i öfrigt lämna dessa tillfälle att yttra sig rörande saken.

Efter det de infortrade yttrandena inkommit från samtliga bergmästare och skogstjänstemän samt upplysningar i några fall af ämbetsverken dels ytterligare infordrats från bergmästare, dels ock under hand begärts från några nyttjanderättshafvare till ifrågavarande skogar, hade kommerskollegium och domänstyrelsen, med öfverlämnande af handlingarna i ärendet, afgifvit utlåtande, däri en utförlig redogörelse lämnades för de resultat, hvartill den verkställda undersökningen och utredningen föranledt, äfvensom förslag afgåfvos till förändrade lagbestämmelser rörande vården och förvaltningen af ifrågavarande skogar.

Af berörda utredning hade framgått, att beträffande de flesta af dessa skogar intet väsentligt varit att anmärka, vare sig ur skogsvårdens synpunkt eller med hänsyn till förhållandet mellan staten såsom ägare till skogarna och nyttjanderättshafvarne. I fråga om några skogar hade emellertid förekommit förhållanden, hvilka syntes påkalla vissa åtgärder, för hvilka i ofvannämnda statsrådsprotokoll närmare redogjordes.

De förändrade bestämmelser, ämbetsverken föreslagit för afhjälpan af de anmärkta bristerna i 1873 års förordning, afsåge i hufvudsak dels åstadkommande af erforderlig kontroll å sådana till bergshandteringens understöd anslagna skogar, som dittills förvaltats af nyttjanderättshafvarne själfva, äfvensom i sammanhang därmed ökad garanti för att dessa skogar sköttes på ett fullt tillfredsställande sätt, dels dispositionen af ifrågavarande skogars afkastning, dels ock stadgande af viss påföljd vid öfverskridande af nyttjanderätten och vid olaga afverkning.

I den kungl. propositionen äskades Riksdagens bifall till meddelande af stadganden därom:

att statens till bergshandteringens understöd anslagna skogar skulle, under domänstyrelsens öfverinseende, stå under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning;

att, därest, sedan de af bergmästaren godkända virkesbehofven blifvit fyllda, någon ordinarie skogstillgång återstode, som, efter nyttjanderättshafvarnes hörande, pröfvades icke vara erforderlig för fyllande af nästföljande års behof, domänstyrelsen skulle äga att förordna om öferskottets försäljande, likasom det skulle åligga domänstyrelsen att draga försorg om tillgodogörandet af vindfallen och ståndtorr skog samt annan extra afverkning, där den icke, efter domänstyrelsens bestämmande, utbyttes mot ordinarie afverkning, som då skulle besparas;

att det måtte ankomma på Kungl. Maj:t att på därom gjord framställning förordna, huruvida och till hvilket belopp vid försäljning af virkesöferskottet eller extra afverkning influtna, behållna medel måtte användas för betäckande af kostnader vid skogens förvaltning och vård samt i sådant syfte mot redovisningsskyldighet ställas till nyttjanderättshafvares förfogande;

att hvad af dylika försäljningsmedel icke på nu nämnda sätt användes, skulle tillgodoföras statsverkets skogsmedel;

att, där den rörelse, till hvars understöd skog af ifrågavarande slag blifvit anvisad, bedrefves i sådan omfattning, att den enligt hushållningsplanen beräknade ordinarie afkastningen af skogen kunde visas i sin helhet vara under längre tid för ändamålet med upplåtelsen fullt erforderlig, det måtte ankomma på Kungl. Maj:t att, på därom gjord ansökning, medgifva nyttjanderättshafvare att fritt disponera samma virkesafkastning för viss, för hvarje fall bestämd tid, under villkor dock, att andra utsyningsberättigade vederbörligen tillgodosåges samt att, därest sagda rörelse antingen upphörde eller minskades i sådan grad, att virkesafkastningen i sin helhet ej längre för densamma behöfdes, den fria dispositionen upphörde; samt

att, därest virke, som blifvit för godkänt behof i vederbörlig ordning utsynadt, befunes kunna till större fördel för nyttjanderättshafvare eller annan utsyningsberättigad afyttras för att ersättas genom virket motsvarande vederlag, det måtte ankomma på domänstyrelsen att för hvarje fall medgifva det utsynade virkets afyttrande eller utbytande och därvid meddela för vederbörlig kontroll erforderliga föreskrifter.

Statsutskottet tillstyrkte enhälligt, att hvad Kungl. Maj:t i öfremälda hänseenden föreslagit måtte vinna Riksdagens bifall.

Under ärendets behandling i Andra Kammaren framhölls särskildt af chefen för finansdepartementet, att den utredning, som förebragts rörande det sätt, på hvilket hvarje bruk eller bergverk fått upplåtelse af de åt dem anslagna skogar, vore verkställd med mycket stor omsorg och noggrannhet, så att det torde bli svårt att göra den fullständigare.

Kungl. Maj:ts framställning blef af Riksdagen bifallen, hvarefter den ännu gällande förordningen angående förvaltningen af statens till bergshandteringens understöd anslagna skogar den 27 maj 1898 utfärdades.

I detta sammanhang må beträffande tillkomsten af den utaf motionärens omförmälda förordningen af den 22 december 1898 om upphävande af rekognitionshemmans oskiljaktighet från de bruk, hvarunder de lyda, i anledning af motionärens härom gjorda uttalanden, följande närmare redogörelse lämnas.

Vid 1809—1810 års Riksdag beslöts, såsom af motionären anmärkts, att de s. k. rekognitionsskogarna skulle indelas till hemman, och, i den mån de befundes för bruken behöfliga, få af bruksägarne till skatte köpas. Närmare bestämmelser härom meddelades i ofvan omnämnda kungl. kungörelse den 4 februari 1811; och stadgades däri, bl. a., att uti de skatteköpebref, som kammarkollegium hade att utfärda, det villkor skulle intagas, att hemmanen alltid skulle vara med det verk, till hvars understöd de skattesålts, oskiljaktigt förenade. Sedermera utfärdades rörande skatteköp af ifrågavarande hemman flere författningar, hvilka alla i afseende å berörda förbehåll hänvisade till 1811 års kungörelse.

Vid 1898 års Riksdag väcktes motioner med yrkande att Riksdagen ville besluta, att hvad som vid skatteköp af rekognitionshemman stadgats därom, att hemmanen alltid skulle vara oskiljaktiga från de bruk, hvarunder de lydde, måtte upphöra att gälla.

Det hade visserligen visat sig, att gängse antagande, det staten skulle, i händelse af bruks nedläggande eller hemmans skiljande från bruk, äga återvinningsrätt, varit felaktig. Sedan talan å kronans vägnar väckts mot åtskilliga ägare af rekognitionshemman med påstående, att hemmanen på någon af förenämnda grunder skulle återfalla till kronan, hade högsta domstolen i en följd af domar den 8 juni 1897 förklarad, att återvinningsrätt i sådana fall icke ägde rum och förty ogillat kronans talan.

Sammansatta stats- och lagutskottet yttrade, att då, i händelse bruksrörelsen blifvit nedlagd vid bruk, under hvilket rekognition-

hemman lydde, eller om rekognitionshemman kommit i annans ägo än bruksägarens, kronan ansåges icke äga återvinningsrätt till hemmanet, och ifrågavarande bestämmelse om hemmanens oskiljaktighet från bruken sålunda i detta hänseende icke ägde någon betydelse, samma bestämmelse borde upphöra att äfven i öfriga afseenden äga giltighet, helst bibehållande af en sådan bestämmelse kunde genom den rådande osäkerheten angående äganderätten till rekognitionshemman framkalla anspråk och förvecklingar af flera slag. Utskottet förordade därför det framställda förslaget och hemställde, att Riksdagen måtte för sin del besluta, att hvad som i fråga om skatteköp af s. k. rekognitionshemman stadgats därom, »att hemmanen alltid skola vara oskiljaktiga från de bruk, hvarunder de lyda», skulle upphöra att gälla.

Denna utskottets hemställan blef af båda kamrarne enhälligt bifallen, hvarefter den af motionären klandrade förordning i ämnet utfärdades den 22 december 1898.

Utskottet har vidare inhämtat, att jämväl den af motionären omnämnda Tunabergs kopparverks allmänning numera blifvit skattelöst, och genom en Kungl. Maj:ts dom den 19 sistlidne mars mellan bl. a. Kungl. Maj:t och kronan, å ena, och ägaren af Tunabergs kopparverk, å andra sidan, har af kronan väckt talan om förverkande af rätten till ifrågavarande allmänning och om åläggande för vederparterna att till kronans fria disposition afträda densamma blifvit ogillad. Såsom ofvan anmärkts återstår alltså numera icke någon rekognitionsskog, som icke blifvit skattelöst.

Beträffande härefter *under bruk skattesälda kronohemman och torp*, hvarå fanns kronoåbo, ha förhållandena blifvit ordnade genom en mängd under såväl 1600-, som 1700- och 1800-talet utfärdade kungörelser och förordningar, för hvilkas innehåll någon närmare redogörelse här lämpligen icke kan intagas. Endast därom bör erinras, att åbo, hvilken af bruksägaren förvärfvat sig skattemannarätten, ägde vid densamma bibehållas äfven i det fall, att bruket sedermera nedlades, och att bruksägaren, som af åbon inköpt åborätten, tillförsäkrats samma rätt, samt slutligen att person, hvilken vore till dylikt åboskap berättigad, ägde, utan föregående inrymning i åboskapet, med laga verkan öfverlåta sin rätt till detsamma.

Vidkommande förhållandet mellan bruksägarne och åborna torde, enligt hvad af tillgängliga handlingar framgår, de sistnämnde mången-

städes blifvit beröfvade sina påstådda rättigheter och från hemmanen bortdrifvits. Enligt i ämnet gällande författningar skulle kronoåborna arfvinge efter arfvinge å hemmanet sitta odrifna, så länge de fullgjorde sina skyldigheter; men vid tid efter annan uppkomna tvister har det visat sig vara förenadt med allt större svårigheter för åbon att kunna styrka sin rätt till själfva åboskapet. Kunnas emellertid berörda förhållanden lämpligen göras till föremål för något statens direkta ingripande, såsom af motionären blifvit ifrågasatt? Den undersökning, hvartill i enstaka fall fog möjligen skulle förefinnas, lär rimligen icke kunna anställas utan på vederbörande intressenters egen anstiftan, och någon *plikt* för staten att »återställa rättstillståndet», där ett sådant verkligen blifvit rubbadt, torde väl icke annorledes än i domstolsväg kunna påfordras. Att genom särskild lagstiftning, utöfver hvad som rörande dessa angelägenheter redan finnes stadgadt, någonting i berörda hänseende skulle stå att vinna, lär med skäl kunna betviflas.

Angående slutligen de af motionären jämväl behandlade privilegier å årlig *stockfångst å kronans skogar*, som varit åt vissa sågverk mot afgift upplåtna, torde, enligt hvad utskottet kunnat inhämta, nämnda privilegier vara på ett eller annat sätt i sin helhet aflösta. Äfven om därvid något förvärf af mark kommit att äga rum, som med närvarande uppskattning synes öfverstiga det motsvarande privilegiet, lär ett allmänt fördömande i förevarande hänseende knappast vara befogadt. Åtminstone måste väl en ingående kännedom om de förhållanden, som i hvarje särskildt fall inverkat afgörande i den ena eller andra riktningen, vara oundgänglig för att man härutinnan skall kunna bilda sig en bestämd mening. Man har väl annars skyldighet antaga, att kronans rätt, där så ske kunnat, på behörigt sätt bevakats eller att, därest någon försummelse tidigare skulle legat vederbörande till last, den möjlighet till rättelse, som tilläfvventyrs förelegat, jämväl blifvit behörigen begagnad. Någon anledning för Riksdagen att i detta stycke ingripa har emellertid icke blifvit påvisad.

Af den af utskottet sålunda lämnade redogörelse framgår, att en *fullständig undersökning och utredning* rörande *samtliga* till bruk och bergverk skedda skogsupplåtelser ägt rum och att i anledning af berörda

utredning den nu gällande kungl. förordningen den 27 maj 1898 angående förvaltningen af statens till bergshandteringens understöd anslagna skogar tillkommit äfvensom särskilda åtgärder i åtskilliga fall blifvit vidtagna för rättande af yppade missförhållanden. Härigenom får väl det af motionären uttalade önskemål om skogsvården anses vara tillgodosedt. Härtill kommer emellertid, att verkställande af utredning rörande de ytterligare åtgärder, som böra vidtagas för åstadkommande af en rätt vård af kronans och de under skogsstatens tillsyn ställda skogarne i Norrland och Dalarne, den 5 juli 1907 öfverlämnats till en för ändamålet tillsatt kommitté, som tillika erhållit i uppdrag att inkomma med de förslag, till hvilka utredningen kan föranleda.

Vidare har omförmäts, hurusom, där anledning ansetts föreligga, kronan mot vederbörande anhängiggjort talan om återvinning af donerad mark, men att på grund af angifna omständigheter berörda talan blifvit af domstolarne utan meningsskiljaktighet ogillad.

Ehuru utskottet icke i allo gillar Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskotts hela motivering, utan håller före, att en utredning angående viss del af den till industriens understöd upplåtna kronojorden samt beträffande orsakerna till ändamålets förfelände kunde i vissa hänseenden vara önskvärd, har utskottet dock, med instämmande i de öfriga af nämnda utskott anförda skäl, funnit sig böra hemställa,

*Utskottets
utlåtande.*

att ifrågavarande motion icke må till någon
Första Kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 1 juni 1908.

På utskottets vägnar:

LARS BERG.